

Sätra brunn 1956-1962

Av Nils Brage Nordlander

När prof. David Holmdahl pensionerades från sin professur beslöt han att lämna läkararbetet vid Brunnen men kvarstå som styresman. Jag hade under några år lett den s.k. massagekursen vid Akademiska sjukhuset, som startats av prof. Holmdahl och betalades av Brunnen, för att skaffa fram medicinare, som var villiga och kompetenta att under sommaren arbeta vid Sätra brunns sjukgymnastikavdelning med att ge kortvågs- och ultraljudsbehandling och f.ö. biträda i det sjukgymnastiska arbetet. Många medicinare har under årens lopp prövat på denna tidiga kontakt med aktivt patientarbete, och de har spelat en viktig roll i Brunnens sociala liv. Jag tackade nu ja till erbjudandet att vara överläkare vid Brunnen, medan Holmdahl skulle kvarstå som administrativ styresman, men tyvärr avled han under våren 1956 och jag fick överta även intendentansvaret.

Det var viktigt för Brunnen att säkerställa patienttillflödet och att rekrytera kompetent personal. Under gångna år hade många patienter kommit på egen bekostnad för en sommarrekreation och behandling. Dagavgiften inkl. bostad, mat och behandlingar uppgick i mitten av femtiotalet till 35 kr., men i takt med stigande kostnader och ökande skatter kunde allt färre kosta på sig själva en kurortsvistelse. David Holmdahl

hade därför tagit upp ett samarbete med Kungl. Pensionsstyrelsen, som bekostade ett antal patienters kurortsbehandling för att minska behovet av förtidspensioner. Dessa patienter inkvarterades huvudsakligen i Skogsgården, som hade byggts 1925 av doc. Bjure, intendent 1922–27, sedermera lasarettsläkare i Västerås. Det minskande antalet patienter i övriga delar av Brunnen var emellertid oroväckande.

Jag tog därför kontakt med de kringliggande landstingen: Västmanlands, Uppsala, Stockholms, Kopparbergs och senare Sörmlands för att erbjuda deras invånare en möjlighet till behandling och rehabilitering sommartid i en stimulerande miljö. Flera landstingssjukhus tvingades minska sitt vårdplatsantal under sommaren p.g.a. av semestrarna, och när man såg de goda resultaten av vår behandling, framför allt av reumatiker och neurologiskt handikappade, kom vi snart överens om samarbete. En rad ledande landstingspolitiker besökte Brunnen och övertygades om värdet av behandlingarna här. Kontakterna gynnades av att jag själv var verksam som landstingspolitiker och väl kände beslutsfattarna. Antalet självbetalande patienter fortsatte att minska och Pensionsstyrelsen fick ändrade villkor för sin rätt att betala behandlingar, varför det helt dominerande antalet patienter snart kom att åtnjuta landstingsbidrag för sin vård.

Personalen utgjordes dels av folk från bygden, som med långvarig tradition arbetade som baderskor, städerskor, kökspersonal och vaktmästare under sommarmånaderna, dels av sjukgymnaster, privatpraktiserande som förlade sin verksamhet till Brunnen under sommartid eller nyexaminerade från sjukgymnasthögskolorna. Under mitt första år var universitetets gymnastikledare Pelle Öhman gymnastikchef tillsammans med sin hustru Alice, som var sjukgymnast. De organiserade en föredömlig grupp gymnastik som komplement till den individuella behandlingen, och vi byggde till gymnastikbarackerna med en gymnastiksal. För att säkerställa den framtida tillgången på sjukgymnaster inleddes ett samarbete med sjukgymnastutbildningen i Stockholm och en av lärarna där, Elisabeth Wirseen var under flera år gymnastikchef och tog med sig sina sistaårselever, som här under handledning av

Nils-Brage Nordlander med sin personal 1961.

flera av sina ordinarie lärare fick god praktisk övning i sitt yrke. Medicine kandidater fortsatte att delta i arbete som »apparat-skötare« vid kortvåg och ultraljud. Vi anställde också en idrottsledare som organiserade olika slag av handikappidrott, t.ex. bågskytte, som blev mycket populärt.

Den goda maten är viktig för gästernas välbefinnande och vi lyckades engagera en mycket kompetent kökschef, Karin Malers, vars make under ett par somrar arbetade som läkare vid Brunnen. Under Karins ledning iordningställdes också olika slags dietmat för de många gäster, som vi ordinerade diet till.

Vår kamrer Astrid Svensonne med biträde av Holger Olsson, som senare efterträdde henne, höll en fast hand över ekonomin och kontakten med bygdens befolkning och personalrekruteringen därifrån tillsammans med brunnsmästare Ahlén. När sålunda patientflöde och personalrekrutering var säkerställda kunde vi successivt utveckla vården och den sociala miljön. Arbetsterapin, som i liten skala hade igångsatts av

Leif Thorling, som under en tid varit underläkare vid Brunnen, fick nu bättre utrymme i en nybyggnad. Under ledning av Kerstin Sandberg som duktig chef, prövades här olika former av sysselsättning med träning av sjuka leder och muskler med vävning, keramikarbete och annan handaslöjd liksom utprovning av handikapphjälpmedel, där vi anskaffade en stor provkollektion, så patienter kunde utprova vad som kunde underlätta deras livsföring.

Biblioteket, som av tradition förestods av intendentens hustru, hade bl.a. genom donationer fått en god uppsättning litteratur till gästernas förnjöjelse. Till läsesalongen köptes vår första tv-apparat, som gladdde många, som här såg sin första tv-bild. Utsändningarna hade ju nyligen startat i Sverige.

Den andliga vården, så viktig för många välbefinnande, handhades av brunnspredikanten med dagliga morgon- och aftongudstjänster samt högmässa på söndagarna och många personliga självvårdande samtal. Brunnspredikant var min första sommar Harald Wejryd och därefter Karl-Gunnar Grape, sedermera biskop i Skara. Hans hustru var samtidigt sjuksköterska vid Brunnen.

Gamla seder och bruk vårdades noga av flera gamla stamgäster, som påpekade ett och annat för det nya intendentparet. Så t.ex. bar damerna alltid hatt i kyrkan. Det sociala livet för övrigt gick i traditionens tecken med grötlunk, midsommarfirande, konserter och framför allt kabaréerna, som sjukgymnaster och medicinare skrev och spelade med bistånd av många frivilliga. Brunns organist brukade stå för det musikaliska inslaget med tradition från musikdirektör Condé, som under många år tidigare varit kantor och ledare för musiklivet vid Brunnen, och som nu återknöt kontakten. Flera medföljande äkta makar till medarbetare vid Brunnen gjorde förnämliga insatser vid kabaréerna, t.ex. storsångaren Bengt Thelin, vars hustru var läkare vid Brunnen. Flera av de sånger, som skrevs för en kabaré blev något av signaturmelodier för Sätra. Bejublade var också den barnteater, som flera somrar spelades upp med deltagande av de många funktionärsbarn som kryllade på Brunnen. En viktig roll för det muntra teaterlivet spelade Alfhild Lindström, mångårig patient vid Brunnen men efterhand kyrkvård och ansvarig för teatergarderoben.

Ett krönikespel *Hertigens amour* skrivet för Sätra brunn av Magda Bergqvist-von Mirbach, framfördes med olika funktionärer utstyrda i 1700-talsdräkter. Manja Benkow, känd som skådespelare, var patient vid Brunnen men ordnade på eget förslag ett par mycket uppskattade uppläsningssaftnar. Vi gästades också av operasångare Sigurd Björling, som många år tidigare blivit hjälpt för sina krämpor här. Han gav en konsert i kyrkan tillsammans med sin hustru, Kammarsangerinde Björling.

Många kända personer gästade Brunnen. En midsommar tillbringade generaldirektören för Pensionsstyrelsen Konrad Persson med maka här, en annan gång kom generaldirektören för Medicinalstyrelsen Arthur Engel med maka, då deras dotter gjorde sjukgymnastpraktik här. En dag kom en av svensk patologis stora namn, prof. Folke Henschen, skjutsad av sin emerituskollega Josua Tillgren. Henschen återupplevde sin ungdoms dagar, da han lekt på Sätra brunn, där hans far prof. Salomon Eberhard Henschen var intendent 1886–1900 och han bjöd på en anekdotrik rundvandring, där han också noterade att våra typiska blommor, rödfibblan och vallörten alltjämt blommade yppigt. Doc. Bjure kom från sitt lasarett i Västerås och påminde sig sin intendenttid på tjugotalet, då han på gräsmattan utanför Björnbo planterade den rhododendronbuske som han fick vid sin disputation.

Vi hade ett nära samarbete med Sala lasarett, som hjälpte oss vid akuta sjukdomsfall. Överläkarna Annersten på kirurg- och Vannfält på medicinkliniken var ofta våra gäster. Ofta hade vi besök av Brunnens styrelse; ordf. var först Fredrik Berg, ögonprofessor och tidigare universitetets rektor och efter honom Gunnar Blix, medicinsk kemiprofessor, båda varmt intresserade av Brunnens utveckling. En utmärkt ekonomisk rådgivare hade vi i universitetets räntmästare Sven Lindblad, sedermera direktör i Sparbankernas bank. Trots måttliga vårdavgifter, som inte avskräckte landstingen, hade Brunnen en god ekonomi och kunde successivt förbättra byggnader och inventarier.

Den mest angelägna upprustningen gällde Skogsgården, där patientrummen i mitten av femtiotalet hade omålade masonitväggar och en ganska trist matsal. Tapeter på väggarna och en del målarfärg förbättrade trivseln avsevärt. Den klassindelning som hade rätt beträffande bostäder och matsal avskaffade vi. Torpen nyrustades och ett nytt Mellantorp uppfördes genom att ett gammalt timmerhus flyttades till Sätra av byggmästare Roos, som hjälpte oss med större bygghänsyn. Även Lasarettet upprustades och handikappanpassades.

I det stora huset vid stora vägen mitt emot matsalarna inredde vi en kaffestuga med en stor trädgård utanför. Där härskade Anna-Lisa Bolin, som skapade en särdeles trivsam miljö och stämning med servisflickor i vackra dräkter och gott kaffe med dopp, som gästerna vid Brunnen gärna vederkvickte sig med.

En uppfinning, som vi hade stor glädje av var en trehjulig moped, som över framhjulen utrustats med en soffa för två. Snabbt och bekvämt forslades med dess hjälp patienter med gångsvårigheter från sina bostadshus till badhus eller sjukgymnastik. Tack vare den kunde vi ta emot mera invaliderade patienter än som tidigare varit möjligt.

Sätra brunn var anslutet till Svenska Kurortsföreningen, där jag en tid var ordf. och vi hade besök från andra kurorter bl.a. av livmedikus Werner Olsson från Loka brunn.

Åren som överläkare och intendent vid Sätra brunn var stimulerande och roliga. Tack vare de goda medhjälpare vi kunde knyta till oss, kunde vården utvecklas och skapa förtroende hos våra gäster och hos de remitterande landstingen. Tillsammans kunde vi vidta de förbättringar, som vi märkte vara påkallade utan att hämmas av en stor sjukhusbyråkrati. Tyvärr hade jag svårigheter att bli ledig under sommarmånaderna från den tjänst som invärtesöverläkare vid Ulleråkers sjukhus, som jag tillträdde 1957, och måste då lämna Sätra brunn, när mitt förordnande gick ut 1962. Det kändes gott att kunna överlämna verksamheten i Nils-Johan Höglunds förfarna händer, sedan vi haft en gemensam arbetsperiod under 1961.